

Riigikohtu arvamus¹ halduskohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse (kohtumenetluse avalikkuse) eelnõu kohta

Riigikohus toetab eelnõus väljapakutud lahendusi kohtumenetluse avalikkuse suurendamise kohta, ent mitmed olulised küsimused on lahendatud puudulikult või lahendamata. Esitame järgmised märkused ja palume arvestada meie varem esitatud ettepanekuid (väljatoodud all):

1. Eelnõujärgne regulatsioon ei taga PS § 24 lg-s 4 sätestatud otsuse avaliku kuulutamise nõuete täitmist kirjalikus menetluses (nagu ka ei vasta kehtiv regulatsioon ja praktika). Kohtulahendi avalik kuulutamine PS mõistes eeldab avalikkuse võimalust saada teada otsusest konkreetsete isikute kohta, mitte anonüümitud kaasusest. Pooldades lahendite avalikustamist, ei saa õigeks pidada nende lausanonüümimist. PS § 24 lg 4 ei ole isikuandmete kaitse põhimõtte poolt kõrvale tõrjutud. Olukorras, kus suulisi istungeid on üha vähem, muutub lahendite avaliku teatavakstegemise teema üha enam aktuaalsemaks. Internetis võiks avalikustada lahendid nii, et need vastavad kuulutamise nõuetele. Anonüümida võiks vaid PS § 24 lg 4 järgi perekonnaasjad, muud asjad võiks anonüümida esmajoonel isiku põhjendatud taotlusel, mis peaks olema esitatud enne lahendi tegemist (abstraktne põhjendus eraelust ja teiste Euroopa riikide praktikast ei ole piisav). Põhiseadus näeb ette avatud menetluse, mida ei saa ignoreerida.
2. Eelnõu seletuskirjas lk 7 seisab, et *eelnõu muudatuse kohaselt on nii ajakirjanikel kui ka avalikkusel võimalik saada ajakohast infot kohtulahendi jõustumise kohta veebilehelt ilma kohtu poole pöördumata*. Eelnev väide eeldab, et kohtuotsus on Riigi Teatajas üleval vahetult pärast kuulutamist. Praeguse praktika kohaselt teevad pressiesindajad avalikkust huvitava jõustumata kohtuotsuse kokkuvõtte samal päeval, vahetult pärast kuulutamist. Seega, kui otsust samal päeval ei jõuta Riigi Teatajasse üles panna, jätkavad pressiesindajad otsuste kokkuvõtete tegemist tulevikuski. Selleks, et otsuse avalikustamine Internetis võrdsustada otsuse kuulutamisega, peaks see toimuma siiski samaaegselt otsuse tegemisega. Kohtute aega võtab see eelnevalt paratamatult rohkem.
3. Tsiviil- ja haldusasjades nime anonüümimise kohta pressiteadetes tahame rõhutada, et pressiteadete tegemine ja kommentaaride jagamine lahendite kohta on kohtute üks oluline tegevuse osa. Vältida tuleks olukorda, et kohtunik või kohus avaldab teate kohtulahendi kohta, kuid lahend ise on tähelepanekohasega. Kui pressiteates on toodud asja number, saab selle lihtsalt Riigi Teataja tekstiga kokku viia. Eelnõu koostajad on varasemalt selgitanud, et *tsiviil- ja haldusasjades ei avalikustata Riigi Teatajas istungite nimekirjas füüsiliste isikute nimesid*, mis laieneb üksnes Riigi Teatajas avaldatud otsusele, kuid ei puuduta pressiteadet, mida reguleerib endiselt isikuandmete kaitse seaduse § 4. Eelnõus on tõepoolest rõhutatud: *Riigi Teatajas füüsilisest isikust menetlusosalise isikuandmed avalikustamisele ei kuulu* (eelnõu seletuskiri, lk 2) ning *tsiviil- ja haldusasjades ei avalikustata Riigi Teatajas istungite nimekirjas füüsiliste isikute nimesid* (eelnõu seletuskiri, lk 4). Lisaks on eelnõus kirjeldatud: *Samuti toodi välja, et õigustatud huvi korral tuleb võimaldada menetlusvälisel isikul tutvuda ka isikustatud kohtuotsusega ning EIK on pidanud põhjendatuks, et isikule, kes suudab tõendada õigustatud huvi kohtuasja vastu, võimaldatakse tervikotsusega tutvuda* (eelnõu seletuskiri, lk 6). IKS § 4 (isikuandmete töötlemine ajakirjanduslikul eesmärgil) järgi võib isikuandmeid andmesubjekti nõusolekuta töödelda ajakirjanduslikul eesmärgil, eelkõige avalikustada meedias, kui selleks on avalik huvi ja see on kooskõlas ajakirjanduseetika

¹ Riigikohtu arvamus ei väljenda Riigikohtu siduvat seisukohta. Riigikohus kujundab siduvaid seisukohti ainult kohtuasjade menetlemisel Riigikohtus.

põhimõtetega. Isikuandmete avalikustamine ei tohi ülemäära kahjustada andmesubjekti õigusi. Seega seaduse mõte peaks olema selles, et kui tsiviil- või haldusasjas on tegemist avaliku huvi all oleva asjaga, mis on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega, siis kohtute pressiesindajad võivad pressiteates kasutada täisnime. Eelnõust seda üheselt välja ei loe. Kui mõte on eelkirjeldatu, peaks selle kindlasti selgemalt kirja panema.

4. KrMS § 408¹ lg 2 uus redaktsioon täpsustab senist korda isiku nime avalikustamisel kohtulahendis. Riigi- või KOV asutuse või avalik-õigusliku juriidilise isiku või muu avaliku võimu kandja andmeid kohtulahendis ei varjata. Kas mõeldud on üksnes asutusi või ka nende nimel osalevaid isikuid? Samuti vajaks selgust, kas varjamata tuleb jätta ka riigi õigusabi osutava advokaadi nimi, varjata aga lepingulise kaitsja nimi?
5. Selleks, et muuta kaasused äratundmatuks, ei saa anonüümimine lähiajal olla automaatne, st lisaks initialsile vaja on ilmselt veel andmeid välja jätta. Kaalumist vääriks ka mõte asendada füüsilisest isikust menetlusosaliste nimed tähemärkidega juba kohtuotsuse kirjutamisel, mitte alles avaldamisel. Kuivõrd nimede asendamine tähemärkidega võib vastavalt otsusest olla väga ajamahukas töö, saaks seda tööd vältida, kui algusest peale oleks otsustes kasutatud vaid tähemärke. Ideaalis võtaks kohtuotsuse avalikustamine sellevõrra vähem aega.
6. Selgusetuks jääb, miks on vaja muuta TsMS reeglit, et hagimenetluse asjadega saab kolmas isik tutvuda vaid poolte nõusolekul? Mis on muudatuse põhjendused ja mida soovitakse saavutada? Kas eelnõu koostajatel on esitada mingi konkreetne juhtum või probleem, mis sellega seoses on tekkinud? See on poolte asi ja ajakirjanikud ei peaks sinna saama niisama tungida.
7. Toimikuga tutvumise regulatsioon menetlusseadustikes tuleks üle vaadata tervikuna, kuidas tagada kohtuasjadega tutvumine KIS-s, olgu tööalaselt kohtutöötajatel või ka nt akadeemiliste uurimuste raames. Selgelt tuleks õigusakti (põhiküsimustes vähemalt seaduse) tasandil paika panna, kes ja mis alusel mis andmetega võib tutvuda, kuidas tagatakse ligipääs nt meediale, mis andmeid tohib süsteemist välja võtta ja edasi kasutada/töödelda. Praegune regulatsioon baseerub pabertoimikuga tutvumisel.
8. TsMS § 42 täiendamine lõikega 1¹. Seletuskirjas on märgitud, et VTK menetlemise raames esitatud tagasisides rõhutati vajadust tagada tehnilised tingimused, mis võimaldaksid kohtul kontrollida, et istungi ülekannet ei salvestata, pildistata ega järelvaadata. Seletuskirjas ei ole selle tagasiside kohta aga seisukohta võetud, sh kas selliste tehniliste tingimuste kehtestamine oleks üldse võimalik. Lihtsalt salvestamise keeld, sh trahviähvardusega, ei taga salvestamata jätmist.
9. TsMS § 462 lg 1 muutmine. Eelnõu näeb ette ka jõustumata kohtuotsuse avalikustamise Riigi Teatajas. Jõustumata kohtuotsus avalikustatakse koos märkega, et avalikustatud on jõustumise ootel kohtuotsus. Ettepanek on see mäрге esitada sellisel kujul, et see oleks kohtuotsusega tutvuda soovijale, sh ajakirjandusele esimese asjana silmatorkav.
10. Seaduseelnõu § 1 p 5 sõnastus ei võimalda üheselt järeldada, kas mäрге „avalikustatud on jõustumise ootel kohtuotsus“ lisatakse üksnes veebilehele või ka kohtulahendi faili. Seletuskirjast nähtub, et mäрге on lahendil (p-d 1.1, 2.1, lk 17). Vastav mäрге peaks olema lisatud kindlasti kohtulahendi faili. Vastasel korral tekib oht, et kohtulahendi staatuse kohta levib valeinfo (nt kui keegi salvestab ilma märketa faili).
11. Leiame (jätkuvalt), et muudatustega kohtutele kaasnevat töökoormust on seletuskirjas alahinnatud. Nt kehtib juba 2014. a KrMS § 189 lg 4, mille järgi saavad (peavad) menetlejad, sh kohtud lahendada RÕA tasutaotluse digitaalselt KIS-is. Sellist funktsionaalsust pole KIS-is aga tänase päevani. Järelikult on põhjendatud alus karta, et kõik lubatud tehnilised

võimalused ei pruugi seaduse vastuvõtmisel ja jõustumisel kohtute käsutuses olla. Olukorras, kus vajalikud tehnilised lahendused ei ole veel valmis, on eelnõu jõutumise aeg liiga optimistlik.

12. Eelnõu ja seletuskiri ei anna vastust Riigikohtu varasemas arvamuses tehtud järgmistele märkustele (vt eelnõu [578 SE](#) seletuskirja lisa (märkused ja ettepanekud))

15	Kehtiva KrMS § 12 lg-s 4 ¹ otsesõnu nimetatud määrase põhistatuse nõue võib tekitada raskusi olukorras, kus kohus peab saladuse hoidmise kohustust rakendama n-ö käigu pealt, kaitsmaks istungil ettearvamatult kõlanud konfidentsiaalse info saladusse jäämist (nt räägib tunnistaja ootamatult lapsendamissaladusega kaetud asjaoludest ja kohus pole enne saladuse hoidmise kohustust rakendanud). Seetõttu peaks kohtul olema võimalik kehtestada saladuse hoidmise kohustus ka viivitamatult n-ö protokollilise määrasega, lisades kirjalikud põhjendused näiteks 48 tunni jooksul määrase tegemisest.	TV Justiitsministeerium analüüsib ettepanekut ning vajadusel algatab uue eelnõu.
21	Seoses eelnõus pakutud jõustumata kohtulahendite avalikustamisega tuleb üle vaadata (või ümber sisustada) ka KrMS § 317 lg 1 ls 1, mis näeb ette, et pärast kohtuotsuse kuulutamist või teatavaks tegemist võib sellega tutvuda kohtus.	TV Justiitsministeerium analüüsib ettepanekut ning vajadusel algatab uue eelnõu.
22	Süüteoemenetluses toimikuga tutvumise regulatsiooni ettevalmistamisel palusime kaaluda võimalust ja vajadust näha ette avaliku teabe seadusega analoogne säte (AvTS § 23 lg 2 p 3): kui toimiku ettevalmistamine tutvumiseks (juurdepääsupiiranguga andmete katmine) on mahu vmt tõttu äärmiselt koormav, siis võib toimiku tutvustamisest keelduda. Riigikohus rõhutas, et toimiku tutvustamine pärast lahendi kuulutamist ja avalikult kättesaadavaks tegemist on haldusülesanne, mille täitmine ei tohi takistada kohtu põhiülesande, s.o õigusemõistmise teostamist.	MA Toimikuga tutvumise keeldumise põhjuseks ei saa olla kohtu liigne töökoormus. Kavandamisel on toimikuga tutvumisel kasutada digitaalse toimiku võimalusi ja arendada vastav võimekus digitoimikus. Menetluseadustike alusel teabele juurdepääsu võimaldamine erineb AvTS alusel juurdepääsu võimaldamisest kahes aspektis. Esiteks puudub võimalus lükata tutvumistaotlus tagasi selle liigse mahukuse tõttu. Kuid teiseks puudub taotluse rahuldamise tähtaeg – kes küsib liiga palju, peab arvestama, et taotluse rahuldamine võtab liiga kaua aega.
26	Seadusega tuleks välistada veebiülekande tegemise määrase vaidlustamine ka juhul, kui kohus teeb kõnesoleva määrase omal algatusel.	TV Justiitsministeerium analüüsib ettepanekut pärast kohtupraktika tekkimist ning vajadusel algatab uue eelnõu.

28	Eelnõus ja seletuskirjas ei ole reageeritud VTK-le antud arvamuses osutatud vajakajäämisele, et kohtumenetluse avalikkusega seonduv vajab läbitöötamist ja reguleerimist või muutmist ka põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses, sh PSJKS-is.	TV Justiitsministeerium analüüsib ettepanekut ning algatab uue eelnõu.
----	---	--